

Kaivosalan antropologiaa

TONI EEROLA

Luonnonvarat ovat mielenkiintoinen aihe niin luonnon- kuin humanistisillekin tieteille, mutta myös journalismille. Kaivosala on ollut viime vuodet ennennäkemättömän mediahuomion ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteena Suomessa. Pari vuotta sitten inventoin kymmenen hanketta, jotka tutkivat kaivosteollisuuden sosiaalista toimilupaa ja yritysten yhteiskuntavastuuta (Eerola 2014). Hankkeet ovat tuottaneet tervetullutta kotimaista kirjallisuutta kansalliseen ja kansainväliseen kaivoskeskusteluun. Kanadaa ja Australiaa lukuun ottamatta teollisista maista ei ole kovinkaan paljoa kaivostutkimuskirjallisuutta, vaan tämä painottuu kehitysmaihin ja alkuperäiskansoihin.

Kerroin inventoinnissani myös kirjahankkeista. Kirjoja julkaistaan juuri nyt, kun kaivoskeskustelu on hiipunut yhdessä kaivostoiminnan ja laskevien metallien hintojen myötä. Kesällä ilmestyi Tuija Monosen ja Leena Suopajarven (2016) toimittama *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa* ja syksyllä toimittaja Elina Grundström (2016) julkisti kirjansa *Malminetsijät. Kertomus kahdesta työttömästä geologista jotka iskivät kultasuoneen*.

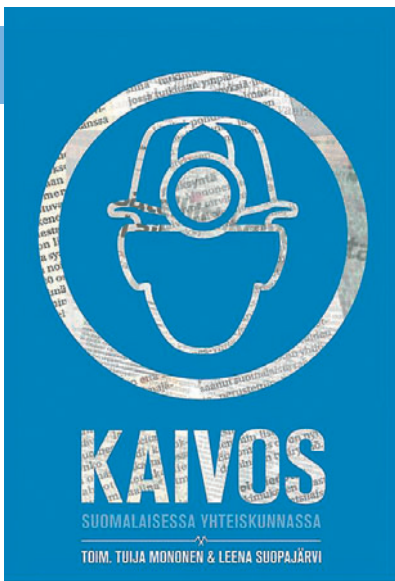
Ensimmäinen kirja on akateeminen kokoomateos, jossa on useita eri kirjoittajien artikkeleita, kun taas toinen kirja on toimittaja Elina Grundströmin narratiivista journalismia. Tulossa on myös kaivosaiheisen Argumenta-hankkeen kokoomateos, jossa on mukana myös geologeja ja muita kaivosalan ammattilaisia.

Kirjat ovat tervetullut lisä kaivoskeskusteluun. Ne ovat läpileikkaus ajankohtaiseen kaivostutkimukseen ja -keskusteluun Suomessa. Kaivosalan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen mielenkiinto keskittyy luonnollisesti kaivoksiin,

niiden suurten ympäristö-, sosiaalisten ja taloudellisten vaikutusten vuoksi. *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa* -kirja on usean eri yliopiston, tutkimuslaitoksen ja hankkeen yhteisponnistus. Kyseessä on ensimmäinen yhteiskuntatieteellinen kaivostutkimuskirja Suomessa. Kirja on jaettu kahteen osaan. Ensimmäinen osa käsittelee kaivostoiminnan roolia kaavoituksessa, sosiaalisten vaikutusten arviointia, alueellista hallintaa ja elinkeinojen yhteensovittamista. Toinen osa keskittyy sosiaaliseen toimilupaan, sen tilastolliseen tutkimukseen, legitimitettiin muodostumiseen, yhteiskuntavastuuseen maailmalla ja Suomessa, sekä ympäristö- ja paikkasuhdevaikutuksiin. Tutkimuksen kohteina ovat uudet metallikaivokset (Kittilä, Talvivaara, Pampalo, Kylylahti) ja metallikaivoshankkeet (Hannukainen, Juomasuo). Talvivaaraa käsitellään kolmessa artikkelissa ja muita kaivoksia ja kaivoshankkeita sivutaan useissa artikkeleissa.

Vaikka malminetsinnällä on tärkeä merkitys kaivosalan sosiaalisen toimiluvan ja yhteiskuntavastuun kannalta, tämä on jäänyt vähälle huomiolle. Siksi onkin ilahduttavaa, että Grundström paikkaa puutetta malminetsintää käsittelevällä kirjallaan. *Malminetsijät* kertoo kahden australialaisgeologin ja heidän perustamiensa malminetsintäyritysten Mawson Resourcesin ja Tasman Mineralsin tarinan. Molemmat yritykset ovat toimineet Suomessa. Tasman Minerals keskittyi kuitenkin harvinaisiin maametalleihin Ruotsissa. Mawson Resources etsii puolestaan kultaa Rompaksen-Rajapalon esiintymästä. Kirja kertoo myös Sakatin nikkeli-kupariesiintymän löytäjästä, englantilaisesta Jim Coppardista.

Grundströmin kirja kurkistaa mielenkiintoisesti malminetsintäbisneksen kulisseihin. Hän antaa malminetsinnälle kasvot ja kertoo päähän-

Mononen, T. ja Suopajarvi, L. (toim.), 2016.

Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa. Lapin yliopistokustannus, Vaajakoski, 284 s. Ovh. 29 €.

kilöidensä työstä ja arjesta. Lukija näkee myös, ettei täällä toimivissa yrityksissä ole aina kyse ”kansainvälisistä kaivosjäteistä”, kuten mediasa usein dramatisoidaan.

Kirjoja lukiessa alan ammattilaisena hiipii mieleen vaikutelma kirjojen kirjoittajien ensimmäisestä kontaktista kaivosalaan Suomessa. Kirjoittajat ovat kuin löytöretkeilijöitä, jotka ovat löytäneet heille oudon ja uuden alkuasukasheimon. Tarkastelun kohdetta ihmetellään ja sen kulttuuria, tapoja ja käytäntöjä hämmästellään. Kirjoitusten pohjavire on kriittinen ja kaivosalaan suhtaudutaan mielenkiinnolla, mutta kielteisesti ja monesti alentuvasti. On kuin kyseessä olisi eurooppalaisten siirtomaaherrojen 1800-luvulla kontaktoimat ja heille eksottiset, huvittavat ja yksinkertaiset, mutta potentiaalisesti vaaralliset ”villi-ihmiset”. Vaikuttaa siltä kuin Suomessa ei kaivostoimintaa olisi ennen ollutkaan, vaan että kyseessä olisi aivan uusi ilmiö. Siinä mielessä Ballardin ja Banksin (2003) kaivoskonflikteja käsittelevän ja klassikoksi nousseen artikkelin alaotsikko ”*The anthropology of*

Grundström, E., 2016.

Malminetsijät. Kertomus kahdesta työttömästä geologista, jotka iskivät kultasuoneen. Kustantamo S&S, Porvoo, 180 s. Ovh. 25 €.

mining” sopii suomalaisenkin kaivostutkimukseen.

Tosin kirjoittajien asenteen ja ihmettelyn ymmärtää. Kaivosalan renessanssi ulkomaisine yrityksineen on Suomessa uusi ilmiö. Kun maasamme oli edellisen kerran paljon metallikaivostoimintaa, elettiin toisessa maailmassa ja siitä on jo jonkin aikaa. Kaivosteollisuus oli kotimaista ja valtio-omisteista. Sen jälkeen maailma on muuttunut. Metallien hintojen pitkässä laskusuhdanteessa maamme metallikaivostoiminta ajettiin ala ja EU:hun liittymisen myötä ulkomaisten yhtiöiden sallittiin tulla Suomeen. Samaan aikaan kansalaisten tietoisuus ympäristöstä ja omista oikeuksistaan kasvoivat. Kiinan talouskasvun aiheuttaman maailmanlaajuisen kaivosbuumin myötä ulkomaiset yhtiöt tulivat myös Suomeen, ja tämä synnytti kritiikkiä ensin uraain etsintää, sitten koko kaivosalaa kohtaan. Nyt Suomessa puhutaan taas geologiasta ja geologeista, vaikka ei aina positiiviseen sävyyn.

Molemmissa kirjoissa hämmästellään kaivosalan ominaispiirteitä kuten suhdannealtiut-

ta, globaali- ja paikallisulottuvuutta, kaivoshankkeiden lyhyt- tai pitkäkestoisuutta, valtavia investointeja, rahoituksen hankintaa, voiton tavoittelua ja vaikutuksia. Piirteet koskevat kuitenkin muitakin toimialoja, eivät vain kaivosteollisuutta. Poikkeuksen tekee kaivoksen sijainti, jonka määrittää malmiesiintymä. Kaivos on perustettava sinne missä malmi on, eikä tuotantoa voi siirtää toiseen paikkaan.

Vaikka Suomessa on koko ajan ollut toimivaa kaivosteollisuutta, näihin piirteisiin on tutustuttu äskettäin ja kaikkia pidetään lähtökohdaisesti negatiivisina. Monesti Kaivos-kirjan artikkelien kritiikillä on kuitenkin paikkansa, ja monet kirjojen esiin nostamista seikoista ovat pohdinnan arvoisia kaivoalan ammattilaisillekin. Kaivoksia käsittelevä kirja käykin monesti oppaasta. Kaivosalan ulkopuoliset tutkijat tuntevat kuitenkin asettavan itsensä kaivosalan yläpuolelle ja neuvovat tätä ahkerasti aivan varmoina asiastaan. Joskus se tuntuu surkuhupaisalta. Alaa ei tunneta tarpeeksi hyvin, eikä tiedetä alaan liittyvistä realiteeteista. Siksi opastus on monesti melko idealistista ja toisinaan jopa alentuvaa. Vaikka tarkoitus on hyvántahtoinen, ylimielisyydellä ei saavuteta toivottua tulosta, paitsi jos haluaa provosoida. Sillä miellytetään samanhensisiä.

Grundström yleistää melkoisesti sanoessaan, että: ”*Geologit ovat konservatiivisia ja romanttisia ihmisiä. [...] He vähättelevät ilmastonmuutosta, koska he katsovat maapalloa miljoonien vuosien aikaperspektiivistä, jossa jääkausia tulee ja menee. He rakastavat myyttejä sankarillisista malminetsijöistä ja antavat toisilleen hassuja kunnia-kirjoja ja palkintoja*”.

Ensinnäkään kaikki geologit eivät toimi malminetsinnässä tai kaivoksissa. Ja vaikka ilmastokeptikkoja löytyykin, geologit tutkivat myös nykyistä, ihmisen aiheuttamaa ilmaston- ja ympäristönmuutosta. Geologia onkin huomattavasti laajempi ala kuin mitä mediahuomion perusteella voisi olettaa. Ja kyllä ”hassuja” palkintoja jaetaan toimittajillekin...

Toinen silmiinpistävä asenteellinen kysymys on aiemman aiheeseen liittyvän kotimaisen keskustelun sivuuttaminen kokonaan *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa* -kirjassa. Sen sijaan kirjoittajien omien hankkeiden ja artikkeleiden merkitystä korostetaan sosiaalisen toimiluvan ja yhteiskuntavastuun esiin nostamisessa Suomessa. Näistä on kuitenkin puhuttu jo 1990-luvulla (Eerola 1996) ja uraanikiistan yhteydessä 2000-luvulla (Eerola 2007, 2009). Tästä voidaan olettaa, että kirjan kirjoittajat eivät ole seuranneet Suomessa käytyä keskustelua pitkällä aikavälillä eivätkä ole vaivautuneet tutustumaan aiempaan aihetta käsittelevään kotimaiseen kirjallisuuteen. Kaksi viimeistä viitettä löytyy netistä googlaamalla. Toisena vaihtoehtona on kaivosalan ammattilaisten näkemysten tahallinen väheksyntä.

Grundström sivuaa syitä siihen miksi sosiaalinen toimilupa ja yritysten yhteiskuntavastuu eivät kuitenkaan saavuttaneet laajempaa keskustelua kaivosalalla: 1990-luvulla alaan ei kohdistunut minkäänlaista painetta, vaikka tänne tuli lukuisia ulkomaisia yhtiöitä. Toisaalta 2000-luvulla Suomessa vastustettiin vain uraanin etsintää, eikä sen katsottu koskevan muuta kaivostoimintaa.

Grundströmin kirjassa on kuitenkin ristiriita: samalla kun kirjoittaja esittää resurssinationalistista diskurssia, hän tuntuu ihailevan kirjansa päähenkilöinä toimivien ulkomaisten geologien yritteliäisyyttä Suomessa. Hän ihmettelee, mikseivät suomalaiset geologit käy Slusheissa ja perusta start-up-junioriryhtiöitä? Täällä ei osata kaivosbisnestä. Grundströmin mukaan Suomen suurin virhe oli kuitenkin luopuminen kansallisesta valtio-omisteisesta kaivostoiminnasta. Se oli yksi niistä tekijöistä, jotka mahdollistivat nykyisen ulkomaalaisvetoisen kaivosbuumin. Suomalaisen pitäisikin kiinnostua kaivosbisneksestä, jotta hankkeisiin saataisiin kotimaistakin rahoitusta.

Kaivostoimintaa koskeva keskustelu ja tutkimus eivät olisi olleet yhtä intensiivisiä Suomes-

sa ilman Talvivaaran ongelmia. Molemmissa kirjoissa ja keskustelussa nämä yleistetään kuitenkin helposti koskemaan kaikkia kaivoksia ja kaivoshankkeita, vaikka Kitilä, Pampalo ja Kylylahti mainitaankin poikkeuksina. Kaivostutkijat painottavat yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tarvetta ja Grundström parempaa varautumista, jotta ongelmilta voitaisiin välttyä seuraavassa kaivosbuumissa.

Kaivoskeskustelu on oppimisen paikka kuitenkin kaikille osapuolille. Poikkitieteellinen yhteistyö eri hankkeissa on onnistunut hälventämään kaivosalan ammattilaisten ja yhteiskuntatieteilijöiden välisiä ennako- ja epäluuloja. Yhteistyö on jatkossakin avain tasapainoiseen ja rakentavaan kaivoskeskusteluun ja -tutkimukseen. Toisten alojen näkökantoja ja realiteetteja voidaan näin yrittää ymmärtää paremmin. Se auttaa myös asettumaan toisen rooliin. Olisi myös toivottavaa, että tutkijat luetuttaisivat käsitteellisiä asioita toisen alan asiantuntijoilla, jotta voidaan välttyä väärinkäsityksiltä. Toisen alan näkökulma tuo uutta perspektiiviä omiin näkemyksiin.

Kaivosalan pitää muuttua maailman mukana. Sekä yhteiskuntaan että kaivosalaan vaikuttavat niitä suuremmat globaalit markkinatalouden lait. Kaikessa kriittisyydessään kaivoskeskustelussa usein unohtuu, miksi toimintaa ylipäätensä harjoitetaan. Malmeja ei etsitä eikä kaivoksia perusteta huvikseen. Niillä yritetään vastata kysyntään jonka me kansalaiset synnyttämme. Ympäristöteknologia on uudenlaisen kysynnän aiheuttaja. Grundström kertoo tästä kirjassaan, kriittisten ja etenkin harvinaisten maametallien osalta. Yleensä kaivostutkimuksessa puhutaan kuitenkin kaikesta muusta paitsi niistä raaka-aineista, joita yhteiskunta tarvitsee. Ne yksinkertaisesti sivuutetaan. Kaikki huomio kiinnittyy kaivoksiin, yrityksiin ja niiden vaikutuksiin. Kun kaivostutkimusseminaarissa tästä ystävällisesti muistuttaa, saattaa saada osakseen humanistien oudoksuvia ja tuomitsevia katseita. Joillekin mineraalisia raaka-aineita ei enää

tarvita kunhan vain kierrättää, hyödyntää kaatopaikat ja downshiftaa.

Humanististen alojen edustajat ovat olleet kiitettävän aktiivisia kaivostoiminnan sosiaalisen toimiluvan ja yhteiskuntavastuun tutkimuksessa. He hallitsevat akateemista kaivoskeskustelua. Kun kaivosalan ammattilaiset käsittelevät aihetta, se tehdään yleensä vain oman alan lehdistä. Kirjat eivät taas kuulu kaivosalan perinteisiin, jos ne eivät käsittele geologiaa, malmeja tai tekniikkaa. Geologit eivät oikeastaan osallistu alaansa liittyvään julkiseen keskusteluun juuri ollenkaan. Se jättää tyhjiön, jonka muut täyttävät omilla käsityksillään. Silloin ei auta valittaa, jos muut ovat äänessä.

Suosittelen kirjoja lämpimästi kaikille kaivoskeskustelusta kiinnostuneille ja säästän lukijat Rita Dahlin Kaivospeli-pamfletin kommentoinnilta.

TONI EEROLA

Tammihäntie 2 A 10

02940 Espoo

toni_eerola@hotmail.com

Kirjoittaja on kaivoskeskustelua seuraava geologi.

Kirjallisuus

- Ballard, C. ja Banks, G., 2003. Resource wars: the anthropology of mining. *Annual Review of Anthropology* 32:287–313.
- Eerola, T., 1996. Kaivostoiminta ja geotieteistä tiedottaminen. *Geologi* 48:111–113.
- Eerola, T., 2007. Uraanin etsintä, kansalaisjärjestöt ja paikalliset asukkaat. *Geologi* 59:172–176.
- Eerola, T., 2009. Sidosryhmätoiminta malminetsinnässä (geo-antropologiaa kokemuksia kentältä). Teoksessa: Ojala, J., Lahti, M. ja Heikkinen, E. (toim.), *Kaivoksen perustaminen: etsinnästä jatkohoitoon – mitä se vaatii. Vuorimiesyhdistyksen geologijaoston laivaseminaari 2009, Viking Mariella 16.–17.2. 2009. Vuorimiesyhdistyksen julkaisuja B89:43–46. http://www.vuorimiesyhdistys.fi/sites/default/files/attachments/2009_Laivaseminaari_0.pdf [16.1. 2017]*
- Eerola, T., 2014. Kaivostoiminnan vastuullisuuden ja sosiaalisen toimiluvan yhteiskunnalliset tutkimus- ja edistämishankkeet. *Alue ja Ympäristö* 43:85–95.